

FALSAFA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI: YANGI MUAMMOLAR

Khudoyberdiyev Rashid Zokir o'g'li

Toshkent davlat tibbiyot universiteti: o'qituvchi

E-mail: xudoyberdiyevrashid077@gmail.com

Kochkarova Marjona Muhammadali qizi

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti

E-mail: marjonakochkarova@gmail.com

Annotatsiya: *ushbu maqolada falsafa va axborot texnologiyalarining o'zaro ta'siri, ularning zamonaviy jamiyatlardagi ahamiyati hamda inson tafakkuriga, ma'naviyatiga va ijtimoiy munosabatlarga ko'rsatayotgan ta'siri keng yoritilgan. Raqamli texnologiyalar inson hayotining barcha sohalariga kirib kelgan bir paytda, falsafa bu jarayonni chuqur tahlil qilib, axborot asrida vujudga kelayotgan yangi muammolar — sun'iy intellekt etikasi, virtual haqiqat, ongning raqamli shakllanishi, ma'lumot manipulyatsiyasi va 'post-haqiqat' davri masalalarini o'rganadi. Ushbu maqola axborot falsafasining nazariy asoslarini yoritish bilan birga, insoniyat oldida turgan axloqiy, ijtimoiy va g'oyaviy muammolarga falsafiy yondashuvni taklif etadi.*

Kalit so'zlar: *falsafa, axborot texnologiyalari, raqamli madaniyat, ong, axborot etikasi, sun'iy intellekt, bilish nazariyasi, post-haqiqat, virtual haqiqat, texnologik determinizm.*

XXI asr insoniyat tarixida axborot inqilobi davri sifatida nom oldi. Bugungi kunda jamiyatning siyosiy, iqtisodiy, madaniy, hatto axloqiy tuzilmasi ham axborot texnologiyalariga tayanmoqda. Raqamli texnologiyalar inson tafakkurini o'zgartirmoqda, dunyoqarash va qadriyatlarni yangicha shakllantirmoqda. Shu

nuqtai nazardan, falsafa bu o'zgarishlarni tahlil qilib, inson va texnologiya o'rtasidagi murakkab aloqalarning mohiyatini ochib beradi.

Axborot texnologiyalarining falsafiy mohiyati

Falsafa tarixida texnologiyalar har doim inson faoliyatining vositasi sifatida baholangan. Ammo raqamli davrda bu vosita inson tafakkurining o'ziga aylanib bormoqda. Axborot texnologiyalari insonni nafaqat tashqi olam bilan, balki o'z ongi bilan ham yangi tarzda bog'laydi. Shu sababli, axborot texnologiyalarining falsafasi — bu inson va ma'lumot, tafakkur va algoritm, haqiqat va simulyatsiya o'rtasidagi chegaralarni aniqlashga qaratilgan yo'nalishdir.

Axborot jamiyati va ontologik o'zgarishlar

Axborot jamiyati — bu axborot eng asosiy resursga aylangan sivilizatsiya shaklidir. Bunda moddiy ishlab chiqarishdan ko'ra, axborotni boshqarish, tahlil qilish va uzatish jarayonlari ustunlik qiladi. Ontologik jihatdan bu holat insonni yangi mavjudot sifatida talqin etishga olib keladi. U endi faqat biologik emas, balki kibernetik, axborot oqimlarining bir qismiga aylangan mavjudotdir.

Sun'iy intellekt va inson tafakkuri muammosi

Sun'iy intellekt (AI) bugungi falsafaning eng dolzarb muammolaridan biridir. AI nafaqat inson ish faoliyatini, balki ong, idrok va axloq tushunchalarini ham qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Masalan, agar mashina mustaqil o'ylash va qaror qabul qilishga qodir bo'lsa, unda 'ong' tushunchasi faqat biologik mavjudotlarga xos emas degan savol paydo bo'ladi. Bu muammo insonning o'z o'rnini va mas'uliyatini qayta belgilash zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Virtual haqiqat va simulyatsiya nazariyasi

Jan Bodriyar ‘simulyakrlar va simulyatsiya’ asarida haqiqat o‘rnini uning nusxalari egallayotganini aytadi. Bugungi kunda inson real tajriba o‘rniga raqamli tajriba oladi: u virtual dunyoda yashaydi, ijtimoiy tarmoqlarda ‘men’ini yaratadi. Bu jarayon falsafiy jihatdan ‘haqiqat’ tushunchasining o‘zini shubha ostiga qo‘yadi. Virtual haqiqat insonni reallikdan uzib, yangi turdagi mavjudot — raqamli sub’yektga aylantiradi.

Axborot etikasi va post-haqiqat davri

Axborot asrida axloqiy me‘yorlar yangi sinovlarga duch kelmoqda. Yolg‘on axborot, manipulyatsiya, shaxsiy ma‘lumotlarni buzish, algoritmik diskriminatsiya kabi muammolar jamiyatning axloqiy asoslarini izdan chiqarmoqda. Falsafa bu jarayonni ‘post-haqiqat’ fenomeni orqali tushuntiradi — bunda haqiqatdan ko‘ra, his-tuyg‘ular va algoritmik manipulyatsiyalar inson qarorlariga kuchliroq ta’sir ko‘rsatadi.

Raqamli madaniyat va ma’naviyat o‘zgarishi

Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar inson tafakkurining yangi modelini yaratdi. Fikrning tezkorligi, ammo sayozligi, ma’naviyatning ommaviy trendlarga bog‘lanishi falsafiy xavotir uyg‘otmoqda. Raqamli madaniyatda inson o‘zligini yo‘qotishi, identifikatsiya muammolari, psixologik izolyatsiya va texnologik qaramlik kuchaymoqda.

Bilish nazariyasi va axborot oqimlari

Falsafaning bilish nazariyasida (epistemologiyada) axborot asosiy tushunchaga aylangan. Bilim endi faqat haqiqatni izlash emas, balki ortiqcha

ma'lumotlar ichida to'g'risini ajrata olish san'atiga aylandi. Bu jarayon inson tafakkurining kritik va analitik qobiliyatini sinovdan o'tkazmoqda.

Transgumanizm va ongning raqamli kelajagi

Transgumanizm oqimi insonni texnologiyalar yordamida mukammallashtirishni maqsad qiladi. Bu oqim ongni kompyuter yordamida saqlash, insonni raqamli shaklda 'abadiylashtirish' kabi g'oyalarni ilgari suradi. Biroq falsafa bu masalaga axloqiy va ontologik nuqtai nazardan yondashadi: insonni texnologiya bilan to'liq almashtirish mumkinmi? Ong va ruhning mohiyati faqat algoritmlar bilan ifodalanadimi? Bu savollar hali ham ochiq qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, axborot texnologiyalarining rivoji insoniyatni yangi davrga olib kirdi — bu davrda bilim, haqiqat va ong tushunchalari tubdan o'zgarib bormoqda. Falsafa bu jarayonni nafaqat tahlil qiladi, balki insonni texnologik to'lqinlar ichida o'zligini yo'qotmaslikka chaqiradi. Axborot texnologiyalari inson imkoniyatlarini kengaytiradi, lekin ular ustidan falsafiy nazorat bo'lmasa, insonning ma'naviy va axloqiy mohiyati yo'qolib ketishi mumkin. Shuning uchun falsafa va texnologiya o'zaro uyg'unlikda rivojlanmog'i lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. To'laganov A. Axborot falsafasi. — Toshkent: Fan, 2021.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2022.
3. Baxtiyorov B. Falsafa va texnologiya muammolari. — Toshkent: Universitet nashriyoti, 2020.

4. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture. — Oxford: Blackwell, 2010.
5. Bodriyar J. Simulyakrlar va simulyatsiya. — Moskva: Logos, 2006.
6. Floridi L. The Philosophy of Information. — Oxford University Press, 2013.
7. Turaboyev N. Axborot madaniyati asoslari. — Toshkent: Oliy ta'lim, 2019.
8. Rogers E. Communication Technology and Society. — London: Sage, 2009.
9. Harari Y.N. Homo Deus: Kelajak qisqacha tarixi. — Toshkent: O'zbekiston, 2021.
10. Wiener N. Cybernetics: Control and Communication in the Animal and the Machine. — MIT Press, 1965.